

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН

ШЕРЕТЮК Оксана Миколаївна

УДК 327:316.4.063.3(477)

**ПОЛІТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 23.00.04 – Політичні проблеми міжнародних систем та
глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук**

КИЇВ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'язознавства Київського славістичного університету.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
КАНЦЕЛЯРУК Борис Іванович, головний науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, доцент
ЧЕКАЛЕНКО Людмила Дмитрівна, професор кафедри європейської та євроатлантичної політики Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

кандидат політичних наук
КЛИМЕНКО Олена Анатоліївна, старший науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.

Захист відбудеться « » вересня 2008 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.176.02 в Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою: 01030, м. Київ, вул. Леонтовича, 5.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою: 01030, м. Київ, вул. Леонтовича, 5.

Автореферат розісланий « » серпня 2008 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат політичних наук

О.В. СУШКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Характерною рисою сучасного світового політичного й соціально-економічного розвитку є суперечлива динаміка явища інтеграції у світі та Європі, зокрема. Навіть ті країни, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчують на собі її вплив. Складна роль першовідкривача у контраверсійному поступі інтеграції належить Європейському Союзу. Якщо донедавна проблеми Євросоюзу і бар'єри на шляху його розвитку переважно пов'язувалися з його розширенням за рахунок постсоціалістичних держав, то з кінця 2005 – початку 2006 року кристалізується потреба в їх комплексному розгляді. Статусу незаперечної набула критична функція російського чинника на тлі зниження авторитету зовнішньої політики Сполучених Штатів і можливої втрати ними безумовного лідерства у світі.

Актуальність дослідження обумовлена суперечністю між стабільним підтвердженням державою Україна та її провідними політичними силами європейського вибору, з одного боку, й наростаючими сумнівами суспільства щодо можливості його реалізації, з іншого боку. За таких обставин накопичується потенціал для зміни інтеграційного вектора, що надає імперативності пошукові нових аргументів на користь євроінтеграційного курсу та доведення чи заперечення його безальтернативності. Останні два десятиліття в Європі та на євразійських просторах насичені важливими подіями, пов'язаними з широкомасштабними, водночас унікальними соціально-політичними змінами: подоланням тоталітарної системи та інтенсивним розвитком структур громадянського суспільства, трансформацією всього європейського і геополітичного простору, переорієнтацією зовнішньополітичного курсу України з метою прискореного вступу до європейських об'єднань.

Незважаючи на зростаючий обсяг наукової літератури, опублікованої за період незалежності, з питань зовнішньої політики України, її стратегічних напрямів, зокрема європейського, залишаються відкритими ключові аспекти, в тому числі імперативності євроінтеграційного курсу. А відтак – існує потреба у здійсненні системного наукового аналізу всього комплексу відносин Україна – ЄС, з урахуванням нових геополітичних реалій, а саме: два останні розширення ЄС (2004, 2007 рр.) та виникнення нових перешкод на шляху включення України в практичну підготовку до членства. Це потребує критичного погляду на ситуацію і перспективи, що є основою для нових наукових розробок з метою використання їх в процесі реалізації стратегічного курсу України. Адже зовнішньополітичний вибір характеризується, по-перше, хаотичністю, нечіткістю і неясністю чималої кількості декларацій, принципів і переконань, які Україна проголосила на міжнародній арені; по-друге, непослідовністю внутрішньополітичних перетворень, що утруднює наближення до рівня норм і стандартів європейського простору; по-третє, аморфністю і розшарованістю політичної еліти у питаннях критеріїв суспільного розвитку, корумпованістю владних структур, що зумовлює зниження довіри до держави з боку європейської спільноти. Тому європейська політика України потребує

належного теоретичного і прогностичного супроводу. Зважаючи на все це, авторка обрала означену тему предметом політичного аналізу.

Виходимо з того, що Україна однозначно визначила свою стратегічну мету – інтеграцію до Європейського Союзу. Через те потребою часу є всебічне критичне дослідження перспектив поглиблення політичного діалогу України з Євросоюзом, входження нашої держави до європейського безпекового простору, проблем функціонування політико-правового механізму і засобів підвищення ефективності спільних програм та інших інструментів співпраці у пріоритетних галузях загальноєвропейської інтеграції, які визначені в рамках таких документів, як Угода про партнерство та співробітництво та План дій.

Підтверджена відповідним політико-правовим забезпеченням імперативність прагнення України до повномасштабної участі в політичному та економічному житті Європи, логічно обумовлена геополітичним положенням та історією нашої держави. Але, варто зазначити, що ті ж самі геополітичні реалії не дають можливості Україні зосереджуватися лише на європейському геополітичному векторі. Визначена стратегічна мета не применшує важливості інших пріоритетних напрямів, передусім – розвитку дружніх і партнерських відносин з Росією.

Всебічний розвиток відносин з Росією як стратегічним партнером, поряд з реалізацією курсу на інтеграцію в Європу, посідає одне з ключових місць у структурі геополітичних пріоритетів України. Тим паче, що вплив російського чинника постійно відчувається і в стратегії зовнішньої політики нашої держави, і в усіх сферах суспільного життя. Це ще раз підтверджує актуальність даної теми і свідчить про необхідність здійснити цілісне, науково об'єктивне дослідження стану і перспектив відносин України з Євросоюзом, враховуючи подальшу розробку тих аспектів проблеми, які залишилися поза увагою науковців, або були малодослідженими, а саме: виявлення невирішених проблем двосторонніх відносин у ключових сферах; аналіз впливу внутрішніх та зовнішніх чинників на процес руху нашої держави до ЄС; концептуальне забезпечення шляхів прискорення вступу України до Євросоюзу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертація є складовою частиною досліджень кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету в рамках наукової теми „Зовнішньополітична стратегія країн ЦСЄ у контексті трансформаційних процесів і створення нової європейської архітектури” (протокол № 4 від 10.12.1999 р.), та планової науково-дослідницької теми відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України „Міжнародно-політичний вимір ефективності євроатлантичної стратегії України” (державний реєстраційний номер 01030U06308).

Мета і завдання дослідження. Головною метою є визначення шляхом комплексного політичного аналізу концептуальних основ формування та практичної реалізації європейського вектору зовнішньої політики України, обґрунтування конкретних напрямів і форм поглиблення партнерства нашої

держави з європейськими країнами та організаціями, критичне осмислення визначальних етапів і подій, якими позначені відносини нашої держави та Європейського Союзу, а також поглиблене розуміння й актуалізація такого суттєвого чинника євроінтеграційної стратегії України, як російський. Цим, відповідно, обумовлено **основні завдання дослідження**:

- з'ясувати чинники, передумови та перспективи, що визначають потребу реалізації європейського напрямку в системі зовнішньої політики України;
- висвітлити сутність і зміст реалізації європейського напрямку зовнішньої політики України в системі її міжнародної діяльності;
- проаналізувати існуючі концептуальні підходи до оцінки проблеми євроінтеграції України;
- критично переосмислити еволюцію двосторонніх відносин Україна – ЄС;
- визначити стан і перспективи розвитку інституційного та інструментального забезпечення європейського курсу зовнішньої політики України (зокрема законодавче забезпечення європейської політики нашої держави, уніфікацію законодавства України і ЄС);
- виявити і дослідити зовнішні та внутрішні суперечності, які стримують процес євроінтеграції України, а також можливі його ризики;
- у порівняльному форматі висвітлити європейські стратегії України і Росії;
- проаналізувати положення євразійської концепції щодо України.

Об'єктом дослідження є євроінтеграційна політика України.

Предмет дослідження – особливості відносин України з Європейським Союзом у всій їх багатоманітності, з урахуванням, в першу чергу, зовнішньополітичних чинників, які суттєво впливають на реалізацію європейського курсу України.

Авторська наукова гіпотеза полягає в тім, що, за всієї важливості впливу на процес входження України до європейських структур низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, домінуючу роль відіграють специфічні внутрішньополітичні обставини, що загалом дестабілізаційно позначаються на самому процесі євроінтеграції.

Методологія та методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертації стали принципи системності, історизму, синергетики, періодизації та об'єктивізму. Дотримуючись проблемного підходу до викладу матеріалу, ми використали головні загальнонаукові та загальнологічні методи дослідження:

структурно-функціональний дав можливість трактувати предмет дослідження як систему з її структурними компонентами та проаналізувати взаємодію внутрішніх і зовнішніх чинників у формуванні євроінтеграційної стратегії України;

метод аналізу уможливив виявлення основних складових процесу європейської інтеграції нашої держави загалом і співпраці Україна – ЄС як практичного втілення євроінтеграційних прагнень нашої держави, зокрема;

метод синтезу дав змогу розглянути двосторонні відносини у політичній сфері як складову процесу європейської інтеграції України; визначити його гальмівні та підсилюючі чинники, з'ясувати те спільне, що об'єднує елементи євроінтеграційного курсу України в єдине ціле;

метод узагальнення – спосіб переходу на вищий ступінь абстракції шляхом виявлення спільних ознак, які властиві процесам і явищам досліджуваної сфери, що уможливило зробити висновки до кожного з трьох розділів роботи, а також загальні висновки дисертації;

метод моделювання – дослідження об'єктів пізнання на моделях або побудова й вивчення моделей існуючих предметів і явищ, а також передбачуваних об'єктів. Даний метод використано для розробки моделей європейської інтеграції України;

системний метод – дав змогу розбити складний процес двостороннього діалогу Україна – ЄС у контексті процесів європейської інтеграції на окремі елементи, що розглядалися як відносно незалежні системи, і зробити логічні висновки до кожного підрозділу з метою загальної оцінки стану та перспектив європейської інтеграції України;

порівняльно-історичний метод дозволив дослідити і пояснити зміст та характер відносин Україна – ЄС на різних етапах становлення, виявити спільне і відмінне між різними стадіями еволюції відносин на основі їх зіставлення, висвітлити українсько-російські відносини в контексті євроінтеграційної політики нашої держави.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з грудня 1991 року (прийняття Декларації Європейського Союзу щодо України) по 2008 рік, коли закінчується термін дії Угоди про партнерство та співробітництво, і Україна постала перед потребою пошуку нових шляхів поглиблення взаємодії з ЄС.

Джерельна база дисертації. Підготовка дослідження обумовила потребу залучення широкого кола джерел, різних за своєю політичною спрямованістю, науковою цінністю, методами дослідження, висновками й рекомендаціями, що дало змогу уникнути однобічної оцінки досліджуваної проблематики.

Джерельну базу дослідження складають закони України з забезпечення європейського курсу; відповідні укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України, інші законодавчі акти щодо інтеграції України до Європейського Союзу; документи і матеріали Верховної Ради, зокрема комітетів з питань євроінтеграції та у закордонних справах; матеріали Міністерства закордонних справ України і Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України; Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України, інших органів влади, відповідальних за здійснення державної політики у сфері європейської інтеграції; офіційні матеріали й опубліковані документи інститутів Європейського Союзу: угоди, стратегії, протоколи, резолюції й висновки, доповіді, постанови та інші документи, що стосуються зовнішньої політики ЄС, зокрема відносин з Україною та Росією; документи Представництва Європейської Комісії в Україні; законодавчі акти та концепції зовнішньої політики Російської

Федерації; інформаційно-аналітичні матеріали неурядових аналітичних центрів.

Наукова новизна роботи обумовлена тим, що вона є науковою розвідкою, в якій здійснено системний аналіз та цілісне дослідження відносин Україна – ЄС за період міжнародної суб'єктності нашої держави, що дало можливість виявити конкретні внутрішні та зовнішні чинники, які стимулюють, або, навпаки, гальмують процес європейської інтеграції країни, а відтак – об'єктивно оцінити реальні можливості вступу України до ЄС у середньостроковій перспективі.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в:

- узагальненні теоретичних доробок дослідників євроінтеграційних процесів, систематизації класичних і новітніх концепцій;
- виробленні авторського концептуального підходу до оцінки проблеми європейської інтеграції України;
- визначенні реальних можливостей реалізації європейського вектора розвитку, а також можливих ступенів ризику;
- актуалізованому дослідженні відносин Україна – ЄС з урахуванням сучасних аспектів їх розвитку;
- розширенні теоретичного діапазону вивчення актуальної проблеми розвитку суспільств перехідного періоду;
- застосуванні синергетичної парадигми дослідження явищ суспільно-політичного життя;
- системному дослідженні політичних імперативів євроінтеграції України в умовах посилення процесу глобалізації;
- висвітленні новітніх аспектів впливу російського чинника на євроінтеграційний курс нашої держави;
- здійсненні порівняльного аналізу політичного змісту Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС та Росією і Євросоюзом.

Наукове та практичне значення одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні засад, виходячи з яких визначаються пріоритетні геополітичні цілі та моделі зовнішньополітичного курсу України, зокрема її європейської політики. В дисертації комплексно проаналізовані об'єктивні та суб'єктивні чинники, які обумовлюють європейський вибір України.

Положення й висновки дисертації можуть бути використані при виробленні стратегії розвитку України, при підготовці узагальнюючих політологічних праць з теоретичних та прикладних питань євроінтеграції України, а також при розробці цієї проблематики в суміжних дисциплінах. Матеріали дослідження можуть прислужитися для підготовки спецкурсів з політології, державного управління, новітньої історії та історії міжнародних організацій у вищих навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження пройшли апробацію і були оприлюднені дисертанткою у виступах на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, таких як: Міжнародний науковий семінар „Геополітичні домінанти країн ЦСЄ на

початку ХХІ століття” (11-12 квітня 2005 р., м. Рівне); Регіональна науково-практична конференція „Помаранчева революція: міфи, реальність і перспективи” (24 листопада 2005 р., м. Рівне.); Міжнародна науково-практична конференція „Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво” (18-19 травня 2006 р., м. Луцьк); Наукова конференція „Актуальні проблеми міжнародних відносин України в контексті глобалізації” (18 травня 2006 р., м. Київ); Міжнародна науково-практична конференція „Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах” (12-13 жовтня 2006 р., м. Луцьк); Регіональна міжвузівська науково-практична конференція „Система безпеки в країнах Центральної і Східної Європи післявоєнного періоду (1946-2006 рр.)” (30 листопада 2006 р., м. Рівне); VIII Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 90-й річниці Української національно-демократичної революції і 10-й річниці Миколаївського навчально-наукового інституту Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (26 квітня 2007 р., м. Миколаїв); Українсько-польський науковий семінар „Концептуальні засади сучасної міжнародної політики: „константи” і „зміни” (29-30 жовтня 2007 р., м. Рівне). Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковані в індивідуальній монографії „Євроінтеграційні імперативи України” (6,6 д.а.), 12 наукових статтях, 5 з яких опубліковані у виданнях, визначених ВАК України як фахові.

Структурно дисертація складається з трьох розділів, послідовність розміщення яких обумовлена вимогами теоретичного дослідження проблем політики, а також поставленими в роботі завданнями; семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст викладено на 203 сторінках; список використаних джерел містить 219 найменувань на 19 сторінках (українською, англійською та російською мовами).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об’єкт та предмет дослідження, сформульовано мету, завдання, розкрито методи дослідження, наукову новизну і практичне значення, висвітлено апробацію отриманих результатів.

Перший розділ **„Теоретико-методологічні засади і джерельна база дослідження”** складається з двох підрозділів. У *підрозділі 1.1. „Концептуалізація проблеми євроінтеграції”* з метою визначити умови інтенсифікації двостороннього політичного співробітництва, що об’єктивно прискорило б реалізацію європейського вибору і набуття Україною повноправного членства в ЄС, зіставлені різні теоретичні підходи щодо поглиблення політичної взаємодії суб’єктів інтеграційного процесу, входження в європейський простір безпеки, зменшення політичних ризиків розширення ЄС.

Авторка критично підходить до аналізу основних положень інтеграційних теорій та концепцій. Першим структурним підходом до вирішення проблеми конфронтації європейських націй був федералізм. Основною ідеєю даної теорії є певна конституційна угода, за якою влада розподіляється на два, або більше

рівнів управління, тобто федеральний і рівень управління складовими частинами. Федеральні системи ґрунтуються на принципових компромісах, що передбачають певну угоду між територіальними одиницями. Ці територіальні одиниці делегують певну частину владних повноважень спільним централізованим інститутам, але самі утримують значну частину влади і залишаються самостійними суб'єктами політики з автономним статусом. Федералістській формулі властиві дві принципові переваги. Перша – запобігання встановленню контролю над системою з федеративним устроєм з боку будь-якої окремої владної групи. Друга – федеративна держава є міцнішим суб'єктом міжнародних відносин перед небезпекю зовнішньої загрози. Обидві переваги спрямовані на відвернення конфліктних тенденцій, притаманних системі європейських держав, шляхом федералістського розв'язання проблеми.

Оригінальним підходом до вивчення питання європейської інтеграції була теорія функціоналізму, презентована у працях Девіда Мітрані. Вчений пропонує універсальне, а не регіональне вирішення проблеми, яку він описав як поєднання спільного інтересу без шкоди для індивідуальних інтересів. На думку Д. Мітрані, центральним елементом теорії повинна бути опозиція до націоналізму та територіальної системи влади. Історичне значення функціоналізму полягає в тім, що він заклав основи неофункціоналістської теорії інтеграції – галузі теорії міжнародних відносин, що найбільше асоціюється з розвитком Європейських Співтовариств.

Схема інтеграційного процесу, згідно з неофункціоналістською теорією, є такою: створення наднаціональної політичної влади, яку уповноважено забезпечувати інтеграцію у найбільш важливих галузях; залучення до інтеграційного процесу інших секторів економіки в результаті „функціонального тиску” вже інтегрованих секторів; позитивне сприйняття суспільством зростання значущості наднаціональної політичної влади як усвідомлення того, що створені у такий спосіб структури спроможні найбільш ефективно забезпечити суспільний матеріальний інтерес; інституціоналізація наднаціональної політичної влади з метою управління інтеграційним процесом. Механізм впровадження такої моделі ґрунтувався на реалізації ідеї „переливу” („*spillover*”). Оптимістичним є висновок неофункціоналістів щодо неминучості розширення ЄС в майбутньому, оскільки цей процес є важливим чинником поглиблення інтеграції.

На відміну від неофункціоналістів, представники міжурядового підходу – інтергouverнменталізму (С.Хоффман, Е.Моравчик і Р.Путман) доводили, що саме держави, залишаючись головним суб'єктом міжнародних відносин, відіграють вирішальну роль в інтеграційному процесі; при цьому функції наднаціональних політичних інституцій повністю визначені саме волею лідерів національних держав. Взаємодія держав-членів ЄС зміцнює позиції їхніх урядів у внутрішньополітичному житті. Вчені дійшли висновку: інтеграція практично укріплює інститут суверенітету держави. Заінтересованість найбільш впливових держав-членів у подальшій інтеграції є пріоритетною тезою в обґрунтуванні розширення ЄС, за умови представлення його інституціями вагомих мотивів.

Класичні західні теорії не фокусують увагу на дослідженні політики країн-кандидатів на вступ, як і тих країн, політична еліта яких проголосила намір набути членство в ЄС. Але науковий доробок дослідників євроінтеграції становить інтерес, передусім, для формування стратегії вступу до ЄС. Аналіз концепцій поглиблення політичної взаємодії дав можливість виокремити два перспективні напрями інтеграційної політики України: створення внутрішніх передумов зближення з ЄС і забезпечення ефективної дії політико-правового механізму співробітництва.

Карл Дойч розвинув теорію трансакціоналізму на основі нового бачення традиційної концепції європейського простору безпеки. Його дослідження проблем запобігання загрозам європейській спільноті орієнтоване на політологічний прогноз і розробку принципів політичної взаємодії за ймовірними сценаріями розвитку міжнародних відносин. Нова інтерпретація базується не на територіальних ознаках як основі співробітництва, а на спільності демократичних цінностей. Вхідження до простору безпеки не обмежується формальною належністю до ЄС, що *de facto* створює передумови для поглиблення співробітництва та подальшого приєднання *de jure*. Узагальнюючи, слід звернути увагу на таке: трансакціональний підхід теоретично обґрунтовує участь в інтеграції широкого кола держав; ефективність інтеграції залежить не від наднаціональних інституцій, а базується на ідентичності як передумові існування в межах інтегрованої спільноти простору безпеки; формування колективної ідентичності здійснюється шляхом залучення до співробітництва багатьох соціальних груп.

Д. Петерсен, розвиваючи концепцію Європейського Союзу, як багаторівневої системи управління, запропонував новий підхід до створення загальної інституціональної теорії інтеграції. Дослідник розрізняв різні види політичних рішень, різні види акторів, які домінують на різних рівнях політичної діяльності, та різні типи раціональності, що визначають поведінку цих акторів. Тому неможливо створити єдину теорію, яка пояснює інтеграційні процеси на всіх рівнях аналізу. Для концептуалізації процесів розробки та впровадження спільних політик необхідно використовувати інші підходи, які дозволяють дослідити лише специфічні характеристики інтеграційних підходів. На думку Д. Петерсона, поєднання різних підходів є єдиним вирішенням проблеми формування єдиної інституціональної теорії інтеграції.

На базі порівняльної практики активно розвивався історичний інституціоналізм. Представники цього підходу (К. Армстронг та С. Балмер) зазначали, що європейські інститути є не просто полем політичної діяльності, вони безпосередньо впливають на норми, цінності та концепції, які визначають поведінку акторів на політичному рівні. Хоча національні уряди визначаються як ключові актори в процесах розвитку європейської інтеграції, їх позиція на переговорах щодо нових угод залежить від характеру їх участі в Європейському Союзі.

Таким чином, будь-яка інтеграція, а тим більше в європейському масштабі, – надто складний і багатовимірний процес, щоб його можна було зрозуміти за допомогою лише якогось одного наукового підходу.

Із вищезазначеного слідує, що Об'єднана Європа має базуватися не стільки на формальних інституціях та політичних деклараціях, скільки на реальних спільних економічних досягненнях, спільних стратегічних економічних інтересах, на початкових, а далі все більш інтегративних і глибоких формах економічної, науково-технічної, соціальної та культурної співпраці.

У підрозділі 1.2. **„Науковий вимір європейської інтеграції України”** аналізується широке коло джерел українського, російського та західного походження, що дало можливість уникнути однобічної оцінки даної теми. Зокрема були використані праці вітчизняних політологів: О. Антонюка, О. Белова, В. Будкіна, І. Бураковського, В. Вакулича, С. Василенко, Б. Гаврилишина, А. Гальчинського, О. Дергачова, Є. Камінського, Б. Канцелярука, В. Кириленка, О. Клименко, О. Ковальової, В. Копійки, С. Костюка, І. Мельничука, М. Михальченка, Г. Немирі, О. Павлюка, Н. Пархоменко, С. Пирожкова, І. Піляєва, В. Посельського, О. Пристайко, В. Пухлія, Ф. Рудича, Т. Силіної, О. Сушка, С. Толстова, С. Федуняка, Л. Чекаленко, Т. Шинкаренко, Г. Яворської.

Чільне місце у висвітленні проблем формування двосторонніх відносин України та Російської Федерації належить російським вченим і політикам. Перш за все йдеться про К. Гаджієва, О. Дугіна, К. Затуліна, Г. Зюганова, П. Циганкова В. Шемятенкова та ін.

При підготовці даного дослідження опрацьовувалися наукові доробки таких відомих зарубіжних дослідників, як З. Бжезинський, Н. Гвоздев, Д. Діл, У. Еллеманн-Дженсен, М. Емерсон, М. Калускі, Г. Кіссінджер, Т. Коулд, Т. Кузьо, Дж. Лестер, Ф. Мьоллерс, А. Ослунд, О. Рар, Л. Хоффманн, В. Шнайдер-Детерс.

Другий розділ **„Євроінтеграційні імперативи України”** складається з двох підрозділів і розкриває основні особливості, принципи і тенденції у відносинах України і Європейського Союзу. У підрозділі 2.1. **„Політична детермінанта європейського вибору”** висвітлюються позиції відомих дослідників щодо зовнішньополітичного курсу України, зокрема проблем і перспектив європейської інтеграції. В Україні й досі точаться дискусії навколо зовнішньополітичних питань і геополітичних орієнтирів. Зокрема йдеться про вибір між європейським напрямком, євразійським шляхом розвитку та статусом нейтральної держави. Причин цьому немало: невеликий досвід України у здійсненні своєї зовнішньої політики, особливе геополітичне положення нашої країни, тягар історичної спадщини, політична нестабільність, брак національної ідентичності і т. п.

Існують різні підходи щодо формування зовнішньополітичного курсу України. Так, науковці, які обстоюють європейський вектор розвитку нашої держави, стверджують, що інтеграція України до ЄС є одним з найважливіших чинників державної незалежності, політичної стабільності та ефективного економічного розвитку держави. Висновки щодо зміцнення держави, яка активно інтегрується в міжнародну політику, та необхідності обстоювання

національних інтересів цілком відповідають сучасним підходам до інтеграційного процесу. На загальну думку, Україна у своєму розвитку повинна досягти тих критеріїв, за якими визнається готовність країн-кандидатів до членства в ЄС, серед яких: стабільність інститутів, які гарантують принципи демократії і законності в країні, наявність функціонуючої ринкової економіки, її конкурентоспроможності, прийняття законодавчого надбання Євросоюзу (І. Бураковський, С. Василенко, Б. Гаврилишин, А. Гальчинський, С. Мамзенко, Г. Немиря, О. Павлюк, Л. Смахтіна, В. Пухлій, Ф. Рудич, Г. Яворська та інші).

Прибічники євразійського шляху розвитку наголошують, що ЄС сьогодні – це не тільки економічна інтеграція, а й політичний та безпековий проєкти, що активно розвиваються, тому приєднання до євроінтеграційного проєкту формально може становити загрозу українському суверенітету. Через те необхідно зняти з порядку денного української зовнішньої політики поняття пріоритетності, або політичного суверенітету і незалежності, або європейської інтеграції. В той час увага акцентується на тому, що відносини України і Росії, а саме участь нашої держави в Єдиному Економічному Просторі, розвиваються лише в економічній сфері, що відповідає стратегічним цілям і тактичним потребам країни (В. Головка, А. Гуцал, М. Калускі, А. Мартинюк та інші).

На думку прихильників нейтралітету в зовнішній політиці України, жорстким імперативом для нашої держави на даний час і на майбутнє є конструктивне співробітництво і з Росією, і з Заходом, тому що необхідність вибору одного вектору приведе до підризу національних інтересів України. Засіб розв'язання проблеми, вважають дослідники, – це створення відповідного механізму забезпечення гармонізації і балансу західної та східної стратегії з метою поєднання цивілізаційної специфіки культури і соціальної практики Заходу і Сходу з цивілізаційною специфікою України (О. Дергачов, В. Кириленко, С. Пирожков, М. Михальченко).

Таким чином, розглянуті проблеми свідчать про суттєві моменти непорозуміння у питанні вибору напрямку зовнішньої політики України, спричинені відмінностями у стійких соціальних, культурних та політичних моделях.

Підрозділ 2.2 „Україна – Європейський Союз” включає три пункти, в яких висвітлюється еволюція відносин нашої держави з цією міжнародною структурою. Еволюцію ми умовно поділили на три етапи. У *пункті 2.2.1 „Початок діалогу (1991-1998 рр.)”* аналізується перший етап відносин Україна – ЄС, який характеризується проголошенням основного пріоритету в зовнішній політиці нашої держави – євроінтеграцію і початок діалогу Україна – ЄС. Саме в цей час були підписані угоди і договори, що заклали правову базу у відносинах між сторонами. Тому можна стверджувати, що впродовж першого етапу було закладене необхідне підґрунтя для подальшого співробітництва. У *пункті 2.2.2 „Стратегії співробітництва (1998-2003 рр.)”* висвітлюється другий етап діалогу нашої держави з Євросоюзом. Показано, що впродовж даного етапу зміцнювалися основи для співробітництва, особливо щодо прийняття стратегій сторін відносно одна одної. У цей час спостерігався

певний спад у відносинах, зумовлений, перш за все, колізіями балансування між Росією та Заходом, який був покладений в основу зовнішньої політики управлінської еліти на чолі з Л. Кучмою. Інтеграція здійснювалася одночасно у двох протилежних напрямках: в євразійському (інтеграція з Росією) і європейському. Багатовекторна політика стала проявом слабкості суто технологічного підходу до реалізації інтересів держави, характеризувалася відсутністю стратегічних, ідеологічних і цивілізаційних орієнтирів; мінливістю, непослідовністю, невпевненістю й непередбачуваністю. Таким чином, відносини між Україною і Європейським Союзом в цей період мали суто декларативний характер. Але дуже важливою, на наш погляд, є Європейська політика сусідства, яка була офіційно проголошена Єврокомісією у березні 2003 року і скерована до всіх країн-сусідів Євросоюзу. Попри те, що „статус сусідства”, на відміну від асоційованого членства, не передбачає безпосередніх євроінтеграційних перспектив, він, безперечно, може сприяти рухові України у напрямкові наближення до ЄС.

В пункті 2.2.3. „Відносини в умовах перманентної політичної кризи в Україні” розглянуто „новітній” етап (2004–2008 рр.), який позначений значним „потеплінням” у відносинах України і Євросоюзу, що зумовлювалося, перш за все, подіями кінця 2004 року, коли українське суспільство засвідчило прагнення здійснювати демократичні перетворення, висловило бажання інтегруватися до європейських структур, і в цьому його всіляко підтримував Європейський Союз. І, як результат, – підписання Плану дій з додатковими десятима пунктами про тісне співробітництво. Очевидно, що подолання політичної кризи мирним шляхом у 2004 р., парламентські вибори 2006 та 2007 рр. і формування коаліції та урядів підтверджують висновок про певне зміцнення засад демократії в Україні. Важливим на даному етапі є переговорний процес про Нову посилену угоду між Україною і ЄС, яка замінить Угоду про партнерство і співробітництво.

Тому можна констатувати, що закладення демократичних підвалин у державі обумовило основний стратегічний пріоритет її зовнішньої політики – курс на європейську інтеграцію. Просування ж України в європейському напрямкові залежить, насамперед, від демократичних перетворень усередині країни. У свою чергу, ці перетворення обумовлені колізіями розвитку політичного процесу та інтересами тих політичних сил, які перебувають при владі в Україні.

Третій розділ „Російський чинник української євроінтеграції” складається з трьох підрозділів. У підрозділі 3.1. „Україна в доктрині євразійства” висвітлюється суть даної доктрини і визначається місце в ній нашої держави. Євразійська модель ґрунтується на тім, що Росія (як культурно-цивілізаційний простір) є самостійною цивілізаційною цінністю, яка повинна зберегти свою унікальність, незалежність і міць, підпорядкувавши служінню цій меті всю систему навчання, а також відповідні механізми і політичні технології, що можуть цьому сприяти.

Що стосується зовнішньої політики, то тут, як і в усьому іншому, євразійство пропонує третій шлях – ні радянізацію, ні американізм, а власну

зовнішньополітичну доктрину, суть якої зводиться до наступного: сучасна Росія зможе зберегтися як самостійна і незалежна політична реальність, як повноцінний суб'єкт міжнародної політики тільки в умовах багатопольярного світу. Визнання однополярного американоцентричного світу для значної частини російської еліти неможливе, тому що в такому світі вона може бути лише одним із об'єктів глобалізації, а, значить, неминуче втратить самостійність і самобутність. Протидія однополярній глобалізації, обстоювання багатопольярної моделі є головним імперативом сучасної російської зовнішньої політики.

Особливе місце в доктрині євразійства відведено Україні, з незалежністю якої пов'язане остаточне руйнування СРСР у грудні 1991 р. Урядові кола та різні політичні сили в РФ розглядають ситуацію в Україні під кутом зору можливості „реінтеграції” або, як мінімум, значного посилення свого впливу на її політичний курс. Зрозуміло, що реінтеграція України – необхідна умова для відновлення колишньої імперії. Тому, очевидно, що орієнтація нашої держави на Захід, реальні кроки у напрямі європейської інтеграції призводять до руйнування геополітичного простору, в якому РФ ще донедавна зберігала домінуючі позиції. Російські експерти наголошують, що в стратегічній перспективі дрейф України у бік Заходу, подальше дистанціювання від Росії призведуть до фатального послаблення Української держави та її розпаду.

Нагальною проблемою для України є встановлення дійсно рівноправних і взаємовигідних відносин зі своїм найбільшим сусідом – Російською Федерацією. При цьому стратегічним для Росії залишається завдання: будь-якою ціною утримати нашу державу в сфері власного впливу. Прикметно, що в зовнішньополітичних концепціях РФ, які базуються на доктрині євразійства, Україна не розглядається у статусі рівноправного партнера чи союзника.

Таким чином, можна стверджувати, що дієва модель українсько-російських відносин визначається не стільки впливом зовнішніх чинників, скільки ступенем внутрішньополітичної консолідації української нації та її умінням належно репрезентувати свої національні інтереси на міжнародній арені.

У *підрозділі 3.2. „Проблема Єдиного Економічного Простору”* висвітлюються два відмінні підходи України та Росії щодо вибору оптимальної форми інтеграції в СЕП. Зазначається, що Росія категорично наполягає на митному союзі. Позиція України настільки ж чітка, як і російська: Україна готова на участь тільки в зоні вільної торгівлі, але в жодному разі не в митному союзі. Основні причини, чому для нашої держави митний союз неприйнятний, – збереження курсу на євроінтеграцію (митний союз передбачає створення наднаціонального регулюючого органу, що суперечить Конституції України).

Висвітлюється також реакція Євросоюзу на проект Угоди про формування Єдиного економічного простору Росії, України, Білорусії й Казахстану та можливі наслідки участі України в СЕП, перш за все, щодо будь-якого майбутнього поглиблення двосторонніх торговельних відносин між Україною та ЄС.

Отже, йдеться про два цілком зіставні й альтернативні проекти поглибленої економічної інтеграції, між якими офіційному Києву буде вкрай складно продовжувати діяльність на засадах декларативного чи часткового зближення водночас з обома своїми стратегічними партнерами.

У підрозділі 3.3. „*Перспективи відносин України та Росії з Європейським Союзом*” здійснюється порівняльний аналіз позицій двох політичних акторів щодо європейського вектору розвитку. Показано, що різні цілі зовнішньої політики двох держав потребують різного формату відносин і, відповідно, різних інструментів їх реалізації. На сьогодні, обидві держави перебувають на стадії переговорів з ЄС щодо підписання нових базових угод, у зв'язку із закінченням 10-річного терміну Угод про партнерство і співробітництво цих держав з Євросоюзом. Бачення Україною і Росією перспектив співробітництва з Євросоюзом принципово відрізняється. Наша держава розпочала переговорний процес щодо укладення нового рамкового договору з ЄС, який тимчасово має робочу назву „нова посилена угода”. Обидві сторони погоджуються з тим, що одним з пріоритетів співробітництва на найближчу перспективу має стати поглиблення економічної інтеграції. Досягти цієї мети планується шляхом укладання всеосяжної та поглибленої зони вільної торгівлі (ЗВТ) у рамках нової посиленої угоди, яка передбачатиме лібералізацію у сфері руху товарів, капіталу, послуг, а також частково робочої сили, в частині, що пов'язана з наданням послуг, та широку гармонізацію нетарифних інструментів економічного регулювання (технічні стандарти). Реалізація такої політики може зблизити Україну та ЄС, щоб в майбутньому створити передумови для приєднання до Євросоюзу, що відповідає прагненню української сторони. Переговорний процес Росія – ЄС передбачає, що нова угода охоплюватиме такі питання, як політичне співробітництво, перспектива економічної інтеграції, створення однорідного конкурентного середовища в енергетичних відносинах, тісніше співробітництво в питаннях свободи, безпеки і правосуддя. Нова угода буде базуватися на існуючих чотирьох структурах: Спільний економічний простір; Спільний простір свободи, безпеки і правосуддя; Спільний простір зовнішньої безпеки і Спільний простір досліджень та освіти.

Показано, що Україна і Росія мають свої національні інтереси, перебувають в різних геополітичних, політичних, економічних, демографічних і правових площинах, що свідчить про проблематичність вироблення спільних підходів і позицій щодо європейських інтеграційних структур. Можна стверджувати, що позиції зазначених держав у їхніх інтеграційних прагненнях настільки чіткі, наскільки й протилежні: Росія не бажає ставати членом Європейського Союзу, на відміну від України, для якої це є основною стратегічною метою.

ВИСНОВКИ

На основі здійсненого аналізу особливостей відносин України з Європейським Союзом у всій їх багатоманітності, з урахуванням основних чинників, які суттєво впливають на реалізацію європейського курсу України,

авторка дійшла таких висновків:

1. Дослідники проблеми європейської інтеграції, незважаючи на різні дефініції станів та відносин, зосереджуючись переважно на відносинах суспільства і об'єднань індивідів та політичних сил, зазначають, що інтеграція відбувається водночас і на національному рівні, з інтегруванням відносин у межах державних кордонів, і на міждержавному, коли інтеграція в економічній, політичній та культурній сферах пов'язує і зближує держави. Об'єднана Європа має ґрунтуватися не стільки на формальних інституціях та політичних деклараціях, скільки на конкретних спільних економічних досягненнях, спільних стратегічних економічних інтересах, на дедалі більш інтегративних і глибоких формах економічної, науково-технічної, соціальної, культурної співпраці, щоб ЄС зміг стати реальною силою, яка б виступала за стабільність, співробітництво та порозуміння в ширшому світовому аспекті.

Реальний розвиток європейських інституцій не забезпечує єдиних контекстуальних послань для розробки інтеграційної теорії. Отже, для пояснення реальних процесів інтеграції має бути використаний весь накопичений науковий арсенал теорій інтеграції, кожна з яких порушує суттєві проблеми і пропонує оригінальні способи їх розв'язання.

2. У нашому суспільстві стало підтверджується європейський вибір і разом з тим, мають місце досить суперечливі оцінки потреб та можливостей України реалізувати плани євроінтеграційної стратегії. Перш за все, йдеться про співвідношення між декларованим визначенням і практичним забезпеченням реалізації магістрального напрямку зовнішньої політики нашої держави. На тлі суперечності між ідеями і практикою постає вибір між європейським напрямком, євразійським шляхом розвитку та статусом нейтральної держави. На нашу думку, Україна найбільшою мірою зацікавлена у підтриманні стабільних конструктивних відносин із сусідніми державами, як у східному, так і в західному напрямках, оскільки це дає їй можливість не допустити переходу до розряду відсталого периферії, а претендувати на статус своєрідного геополітичного центру, здатного відігравати інтегруючу роль для народів Сходу і Заходу, Азії і Європи.

3. Визначеним стратегічним імперативом української геополітики, яку підтримує більшість громадян, є європейський вибір. Пріоритетність стратегії євровибору – це своєрідна платформа, яка визначає загальнонаціональну логіку майбутніх якісних перетворень суспільства. У цій логіці суть навіть не у кінцевій меті – набуття повноправного членства в ЄС. Головним є якісний вимір руху до цієї мети. Успіх інтеграційної політики обумовлений пріоритетами і послідовністю здійснюваних внутрішніх реформ і здатністю до компромісу у відносинах з партнерами. Реалізація європейського вибору України прямо залежить від чіткого дотримання вже проголошеного політичного наміру, належного законодавчого забезпечення інтеграційного процесу та неухильного дотримання демократичних принципів функціонування політичної системи.

4. Становлення і розвиток відносин Україна – Європейський Союз умовно можна поділити на три етапи. Перший (1991-1998 рр.) характеризується

проголошенням основного пріоритету в зовнішній політиці нашої держави – євроінтеграція і початок діалогу Україна – ЄС; другий етап (1998-2003 рр.) – зміцнювались основи для співробітництва, особливо щодо прийняття стратегій сторін відносно одна одної. Протягом цього періоду спостерігався певний спад у відносинах, зумовлений, перш за все, колізіями балансування між Росією та Заходом, що надало діалогу суто декларативного характеру; третій, „новітній”, етап (2004-2008 рр.) позначений значним „потеплінням” у відносинах України і Євросоюзу, що зумовлювалося, перш за все, подоланням політичної кризи мирним шляхом у 2004 р., проведенням парламентських виборів 2006 та 2007 рр. і формуванням коаліції та урядів. Це дає підстави говорити про певне зміцнення засад демократії в Україні.

5. Важливими інтеграційними чинниками є прихильність до європейських цінностей і європейська ідентичність. В Україні, попри офіційні заяви щодо євроінтеграції як пріоритету зовнішньої політики, політична еліта не завжди демонструє послідовність у реалізації визначеного зовнішньополітичного курсу. Успіх євроінтеграційної стратегії залежатиме від впровадження норм і правил ЄС і від стану відносин з Росією, Білоруссю, Молдовою та іншими пострадянськими країнами. Геополітичне становище України обумовлює потребу ініціювати перебудову взаємовідносин з партнерами по СНД на чинних в Європейському Союзі засадах взаємної вигоди і прозорої ринкової конкуренції.

6. Проголошення Україною стратегічного партнерства з Російською Федерацією обумовлено, перш за все, геополітичним положенням нашої держави, що створює необхідність використання збалансованої моделі відносин як з Європейським Союзом, так і з Росією, отже, уможливить реалізацію європейського вибору без розриву тісних зв'язків зі Сходом, зокрема, не протиставляючи себе Росії. Крім того, це сприятиме зміцненню європейського вектора Росії: створить передумови для усунення розриву між Європою та Євразією, не допустить зведення нової „залізної завіси” на східному чи на західному кордонах України, що може однаково негативно впливати на систему європейської безпеки.

7. В сучасній практичній політиці РФ домінує євразійська парадигма – комплекс уявлень та зовнішніх орієнтацій, що був прийнятий або частково нав'язаний більшості народів Російської імперії в останні триста років. Особливе місце в доктрині відводиться Україні, з незалежністю якої пов'язане остаточне руйнування СРСР у грудні 1991 року. Урядові кола та різні політичні сили РФ розглядають ситуацію в Україні під кутом зору можливої „реінтеграції” або, як мінімум, значного посилення свого впливу на її політичний курс. Зрозуміло, що реінтеграція України – необхідна умова для відновлення колишньої імперії. В той час як для України пріоритетними з Російською Федерацією є економічні інтереси, Росія у двосторонніх відносинах надає перевагу геополітичним і геостратегічним цілям. Саме тому російська владна еліта прагне, щоб суверенність України не виходила за межі російських національних інтересів, тим паче – не перешкождала їх реалізації. Тобто, це такий суверенітет, який був би обмежений російськими національними інтересами.

8. Реалізація моделі „обмеженого суверенітету” потребує створення цілої системи контролю над зовнішньою і внутрішньою політикою України. Головними механізмами здійснення такого контролю вважається створення інтеграційних об’єднань типу Єдиного Економічного Простору. Важливим питанням для нашої держави щодо СЕП є вибір оптимальної форми інтеграції в цю структуру. Йдеться про альтернативу між формуванням зони вільної торгівлі, або ж митного союзу. Позиція ЄС в цьому питанні досить чітка: участь України в СЕП доцільна лише настільки, наскільки вона не суперечитиме проголошеному „європейському вибору України”. Таким чином, обопільний тиск на „спільне близьке зарубіжжя” з боку Росії і Євросоюзу позбавляє українську політику двовекторності можливостей подальшого маневрування. Зрозуміло, що для України верхня межа співробітництва в Єдиному Економічному Просторі – це проста класична зона вільної торгівлі, режим якої відповідає національним інтересам України та має неодмінно формуватись відповідно до принципів та правил СОТ. Лише в такому випадку ЗВТ в рамках СЕП сприятиме економічному розвитку України і розширюватиме її євроінтеграційні можливості.

9. Порівняльний аналіз стратегії відносин України і Росії з Євросоюзом показує, що і в цьому питанні є суттєві відмінності: політика України базується на стратегії інтеграції, тоді як Росії відповідає стратегія співробітництва. Кінцева мета стратегії інтеграції полягає у приєднанні України до Євросоюзу. Реалізація цього передбачає набуття країною-кандидатом демократичних стандартів. Цю стратегію можна означити як „демократичний проект”, що стосується переважно політичної сфери відносин, а також внутрішніх перетворень. Прагнення України до повномасштабної участі у політичному та економічному житті Європи логічно обумовлене геополітичним положенням та історією нашої держави.

Відносини Росії з ЄС базуються на стратегії рівноправного співробітництва. Вони фактично є реалізацією економічного проекту. Кінцевою ж метою такої стратегії є формування Єдиного Економічного Простору та підтримання енергетичного діалогу.

Різні цілі, поставлені перед європейським вектором зовнішньої політики України і Російської Федерації, потребують різного формату відносин і, відповідно, різних інструментів їх реалізації. Україна і Росія мають свої національні інтереси, перебувають в різних геополітичних, політичних, економічних, демографічних і правових координатах, що робить проблематичним вироблення спільних підходів і позицій щодо європейських інтеграційних структур.

10. Цілісне і критичне дослідження та переосмислення відносин Україна – Європейський Союз і впливу на них російського чинника показує, що за всієї важливості впливу низки внутрішніх і зовнішніх чинників, які стимулюють, або, навпаки, гальмують процес європейської інтеграції країни, домінуючу роль відіграють специфічні внутрішньополітичні обставини. Таким чином, це дає можливість об’єктивно оцінити реальні можливості вступу України до ЄС у середньостроковій перспективі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Шеретюк О.М. Євроінтеграційні імперативи України: Монографія. – Рівне: видавець Зень О.М., 2006. – 138 с.

У наукових фахових виданнях:

2. Шеретюк О.М. Україна в доктрині євразійства // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2006. – Т.14. – С. 228-233.

3. Шеретюк О.М. Україна – Європейський Союз: становлення і еволюція відносин // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Карабіна „Питання політології”. – 2006. № 737. – С. 85-94.

4. Шеретюк О.М. Євроінтеграційні проблеми та очікування України у контексті „помаранчевої революції” // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах Грані. – Дніпропетровськ, 2007. № 6. – С. 120-123.

5. Шеретюк О.М. Українсько-російські відносини в контексті євроінтеграційної політики України // Політичний менеджмент. – Київ, 2008. № 3. – С. 157-164.

6. Шеретюк О.М. Перспективи відносин України та Росії з Європейським Союзом // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах Грані. – Дніпропетровськ, 2008. № 3. – С. 154-157.

В інших виданнях:

7. Шеретюк О.М. Політичні імперативи європейської інтеграції України // Збірник наукових праць „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”. Випуск 8. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2006. – С. 32-39.

8. Шеретюк О.М. „Російські детермінанти євроінтеграційної політики України” // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: Тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 18-19 травня 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. В. Й. Лажнік, С.В Федонюк. – Луцьк: РВВ „Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2006. – Т. 1. – С. 77-80.

9. Шеретюк О.М. „Проблеми і перспективи європейської інтеграції України (аналіз підходів у контексті національної безпеки держави)” // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участь і інтеграційних процесах: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, Луцьк, 12-13 жовтня 2006 р. / За ред. В.Й. Лажніка і С.В. Федонюка. – Луцьк: РВВ „Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2006. – С. 47-50.

10. Шеретюк О.М. „Післяпомаранчеве „потепління” у відносинах України – Європейський Союз” // Гуманітарно-економічні дослідження. – Т.IV. – Миколаїв. – Одеса: ТОВ ВіД, 2007. – С. 363-366.

11. Шеретюк О.М. Євроінтеграційні проблеми і перспективи України // Система безпеки в країнах Центральної і Східної Європи у післявоєнний період (1946-2006): Матеріали регіональної науково-практичної конференції, Рівне, 30.11.2006 р. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2007. – С. 266-275.

12. Шеретюк О.М. Україна в євразійській політиці Росії // Науковий вісник РДГУ „Панорама політологічних студій”. Випуск 2. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – С. 28-35.

АНОТАЦІЯ

Шеретюк О.М. Політичні імперативи євроінтеграційного курсу України. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – Київ, 2008.

У дисертації досліджуються особливості формування євроінтеграційного курсу України в умовах сукупної дії внутрішніх і зовнішньополітичних чинників. Висвітлюється об'єктивність європейського напрямку зовнішньої політики України; узагальнюються різні підходи щодо визначення зовнішньополітичного курсу, зокрема проблем і перспектив європейської інтеграції нашої держави; вивчаються принципи і тенденції у відносинах України та Європейського Союзу, і аналізуються визначальні етапи і події, якими позначений діалог двох міжнародних акторів.

В роботі досліджуються відносини між Україною і Росією у контексті проголошеного керівництвом нашої держави стратегічного курсу на європейську інтеграцію, зокрема тих чинників, які мають важливе, а подекуди й визначальне значення в реалізації Україною її євроінтеграційних прагнень; аналізується доктрина євразійства щодо України; визначаються відмінні підходи двох держав щодо участі в Єдиному Економічному Просторі; здійснюється порівняльний аналіз позицій нашої держави та Російської Федерації щодо європейського вектору розвитку; висвітлюються перспективи відносин України та Росії з Євросоюзом.

Комплексне дослідження відносин Україна – Євросоюз і впливу на них російського чинника дає підстави стверджувати, що за всієї важливості впливу низки внутрішніх і зовнішніх чинників, які стимулюють, або, навпаки, гальмують процес європейської інтеграції країни, домінуючу роль відіграють специфічні внутрішньополітичні обставини.

Ключові слова: політичні імперативи, європейська інтеграція, Україна, Європейський Союз, Росія, зовнішньополітичний курс, Об'єднана Європа.

АННОТАЦИЯ

Шеретюк О.Н. Политические императивы евроинтеграционного курса Украины. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04. – Политические проблемы международных систем и глобального развития. – Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины. – Киев, 2008.

В диссертации исследуются особенности формирования евроинтеграционного курса Украины в условиях совместного влияния

внутренних и внешнеполитических факторов. Комплексное использование в работе разнообразных методов и подходов обеспечило целостное восприятие объекта во всей системе его связей и взаимозависимостей, дало возможность проанализировать процесс формирования современной европейской системы и определить в ней место Украины.

Объективность европейского направления внешней политики Украины логически обусловлена геополитическим положением и историей нашего государства. Обобщаются различные подходы к определению внешнеполитического курса, в особенности выбор между европейским направлением, евроазиатским путем развития и статусом нейтрального государства. Доказано, что Украина заинтересована в поддержке стабильных конструктивных отношений с соседними странами, как в восточном, так и в западном направлениях, но определяющим стратегическим императивом украинской геополитики есть европейский выбор.

В диссертации изучаются принципы и тенденции в отношениях Украины и Европейского Союза, анализируются наиболее важные этапы и события, которыми определен диалог нашего государства с этой международной структурой. Эволюцию отношений условно можно разделить на три этапа. Первый (1991-1998 гг.) определяется провозглашением основного приоритета во внешней политике нашей страны – евроинтеграции и начала диалога Украина – ЕС. Во время второго этапа (1998-2003 гг.) укреплялись основы для сотрудничества, особенно относительно принятия стратегий отношений сторон; некоторый спад в отношениях объясняется коллизиями балансирования между Россией и Западом, что определило по сути декларативный характер диалога. Третий, «новейший», этап (2004-2008 гг.) характеризуется значительным «потеплением» в отношениях Украины и Евросоюза, в связи с преодолением в 2004 году политического кризиса мирным путем, проведением парламентских выборов в 2006 и 2007 годах, формированием коалиции и правительства. Это позволяет констатировать факт упрочения концепций демократии в Украине.

Исследовано отношения между Украиной и Россией в контексте провозглашенного руководством нашей страны стратегического курса на европейскую интеграцию. Проанализирована доктрина евроазиатства, доминирующая в современной практической политике РФ. Доказано, что особая роль в данной доктрине принадлежит Украине, с провозглашением независимости которой связан окончательный распад СССР. Правящие круги и политические силы России рассматривают ситуацию в Украине с точки зрения возможной «реинтеграции» нашего государства – необходимого условия для возрождения прежней империи. Определяются дифференциальные подходы двух стран по отношению к участию в Едином Экономическом Пространстве. Осуществлен сравнительный анализ позиций нашего государства и Российской Федерации в аспекте европейского вектора развития, который демонстрирует существенные отличия стратегий стран: политика Украины формируется на стратегии интеграции, тогда как России больше импонирует стратегия

сотрудничества. Показаны перспективы отношений Украины и России с Евросоюзом в связи с началом переговоров о новых базовых договорах.

Комплексное исследование отношений Украина – Евросоюз и влияния на них российского фактора позволяет констатировать, что при всей важности действия ряда внутренних и внешних сил, которые стимулируют, или, наоборот, замедляют процесс европейской интеграции страны, определяющую роль играют специфические внутринеополитические обстоятельства.

Ключевые слова: политические императивы, европейская интеграция, Украина, Европейский Союз, Россия, внешнеполитический курс, Объединенная Европа.

SUMMARY

Sheretyuk O.M. Political imperatives of the eurointegration course of Ukraine. – *Manuscript.*

The thesis for a candidate degree in political science by speciality 23.00.04 – political problems of international systems and global development. – Institute of World Economy and International Relations of National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2008.

The given research considers the features of formation of an eurointegration course of Ukraine in conditions of cumulative action of internal and foreign policy factors. This thesis examines the objectivity of the European direction of foreign policy of Ukraine; generalizes different approaches to definition of a foreign policy, in particular, problems and prospects of the European integration of our country; studies principles and tendencies in attitudes between Ukraine and the European Union and analyzes significant stages and events which designate dialogue of two international actors.

The thesis indicates attitudes between Ukraine and Russia in a context of a strategic course on European integration, which was proclaimed by the government of our country, in particular, those factors which have important, and in some cases determinative role in realization of eurointegration aspirations by Ukraine. The given research analyzes the doctrine of Eurasian in relation to Ukraine; defines the different approaches of two states to their participation in the Common Economic Space; gives the comparative analysis of positions of our state and the Russian Federation concerning the European vector of development; examines the prospects of attitudes of Ukraine and Russia with the European Union.

Complex research of attitudes Ukraine – the European Union and influences on them of the Russian factor concludes, that despite of all importance of influence of internal and external factors which stimulate, or, on the contrary, brake process of the European integration of the country, a dominating role play specific internal political factors.

Key words: Political imperatives, the European integration, Ukraine, the European Union, Russia, foreign-policy course, the United Europe.

Підписано до друку 12.08.2008. Формат 60х90 1/16.
Папір офсет. Гарнітура «Times». Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. №34.

Віддруковано засобами різнографічного друку,
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Толстого, 3.